

Nieuwsbrief van De Puzzel van het Verborgen Verleden

Januari 2015

Inhoud

Voorwoord	2
Vrijwilligers	2
Oproep vrijwilligerscontracten.....	2
AHN2	3
Veldwerk.....	3
De schat van Bruggelen	4
Over bosbranden en dienstbodes	4
Stadsrekeningen	5
De Herenhul was inderdaad <i>ook</i> een inhuldigingsplek	6
Waar ik heb gezocht en gevonden	7
Sprengen en beken.....	7
Miabank.....	7
Het Sint Thomasgilde en de klaarbank van de Engelandersholt	8
Geldersch Landschap en Kasteelen	9

Voorwoord

Voor jullie ligt de eerste nieuwsbrief van het project **Puzzel van het verborgen verleden**. Het project is een initiatief van *Probos, Geldersch Landschap & Kasteelen, Staatsbosbeheer*, en *De Veluwe Bosgroepen*, en wordt financieel ondersteund door de *Provincie Gelderland*, het *Prins Bernhard Cultuurfonds* en de *Gemeente Apeldoorn*.

Inmiddels hebben zich 36 vrijwilligers aangemeld, die met groot enthousiasme een stukje van de geschiedenis van Engelandersholt helpen uitpluizen. Om het contact tussen de vrijwilligers te bevorderen is er een Facebook-groep in het leven geroepen: *Het Verborgen Verleden van het Engelandersholt*. Daarnaast wordt er veel informatie in de Dropbox gezet. Tot slot is er deze Nieuwsbrief waarmee vrijwilligers en initiatiefnemers elkaar op de hoogte kunnen houden van de archieven die zijn doorgespit, de artikelen die zijn gevonden, de activiteiten die zijn ontplooid. Uit praktische overwegingen, om te voorkomen dat er drie mensen tegelijk het wiel uitvinden, en natuurlijk gewoon omdat het leuk is.

redactie (wijngaard@van-lambalgen.nl)

Vrijwilligers

Na de start in het najaar van 2014 hebben zich in oktober 2014 via de *IVN Afdeling Apeldoorn* en de *Archeologische Werkgroep Apeldoorn* de eerste vrijwilligers gemeld. Ook via andere kanalen meldden zich enthousiaste speurders. Er is al veel informatie verzameld over tal van onderwerpen. Regelmatig zie ik nieuwe bestanden in de dropbox verschijnen. Omdat er zoveel mensen aan dit onderzoek werken, wil ik benadrukken dat het belangrijk is om zoveel mogelijk informatie te delen via de dropbox, mail, facebook of deze nieuwsbrief! Dit voorkomt dubbel werk (en daarmee teleurstellingen). Bovendien kunnen anderen je misschien aan waardevolle info helpen. Schroom daarom ook niet om af en toe een oproep te doen als je op zoek bent naar specifieke informatie of tips voor interessante bronnen!

Tot slot wil ik melden dat ook de terreinbeheerders en financiers erg enthousiast reageren op de resultaten tot nu toe. Bij deze daarom alvast veel dank voor ieders inzet!

Martijn Boosten (martijn.boosten@probos.nl)

Oproep vrijwilligerscontracten

Een groot aantal vrijwilligers heeft al een vrijwilligerscontract ingevuld en ingeleverd. Ik heb echter nog niet van iedereen een contract mogen ontvangen. Heb je nog geen contract opgestuurd, dan bij deze het verzoek om het alsnog naar mij te sturen.

Alvast bedankt!

Martijn Boosten (martijn.boosten@probos.nl)

AHN2

De AHN is een digitale hoogtekkaart opgebouwd uit hoogtemetingen van het aardoppervlak. Op de AHN zijn zeer kleine hoogteverschillen in het landschap zichtbaar. Ook diverse voor het oog verborgen cultuurhistorische elementen kunnen met de AHN zichtbaar worden. Door bewerkingen kunnen bepaalde hoogteverschillen op de AHN extra worden benadrukt. Sinds kort is de nieuwste versie van de AHN beschikbaar, de **AHN2**. Michiel van Willigen van *Vriens Archeo Flex* heeft van het projectgebied een bewerking van de AHN2 gemaakt. Michiel heeft een aantal zaken aangeleverd:

1. Kaarten in pdf waarop de met AHN2 zichtbare sporen zijn aangegeven. Voor een deel zijn de sporen op basis van vorm/kenmerken door hem geïnterpreteerd als wallen, grafheuvels, ijzerkuilen, greppels, karresporen, loopgraven etc. Deze staan in de Dropbox in de map 'Reliefkaarten - bewerking AHN2'
2. AHN-beelden met per kaartblad een verschillende beschaduwing waardoor hoogteverschillen zichtbaar worden en GIS-bestanden. Deze zijn via Wettransfer rondgestuurd.

De volgende stap is nu om de elementen die zichtbaar zijn op de AHN2 in het veld op te sporen. Het veldwerk dient tevens om te controleren of de interpretatie elementtypen op de AHN-kaarten juist is. Ik ben daarom erg benieuwd naar de eerste bevindingen uit het veld!

Martijn Boosten martijn.boosten@probos.nl

Veldwerk

Onderzoek naar een gebied als Bruggelen gaat pas echt leven als je het gebied leert kennen. Daarom trekken we om de 3 weken het veld in om cultuurhistorische resten te inventariseren, fotograferen en op te meten. De eerste keren waren op 15-11-2014 en 6-12-2014. Het bezoek op 27-12 viel in het water, of beter gezegd in de natte sneeuw.

De inventarisatie levert intussen allerlei kleine en grote objecten op, zoals grenspaaltjes, bijzondere bomen, walletjes (zoals een 200 meter lang exemplaar langs Caesarea) en natuurlijk ook bekende zaken als de grafheuvels rond de Koppelsprengen.

Soms is het ook aanleiding voor verder onderzoek. Naar aanleiding van een gesprek met een van de omwonenden zochten we contact met Gerrit Kool senior, wiens familie bij de Koppelsprengen (vandaar ook wel Koolsprengen genoemd) heeft gewoond.

Intussen is ook veel "papier informatie" bij elkaar gezocht, wat het veldwerk beter kan richten.

Zin om ook mee te gaan? Meld je bij Chris Nieuwenhuize (c.nieuwenhuize@zonnet.nl)

De schat van Bruggelen

Ergens op Bruggelen ligt een schat begraven, voorspelde Marijke van Mansfeld. En zij kan het weten, want ze woont er al jaren.

Onderzoek in Archis, de database met alle archeologische waarnemingen van de *Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed* leerde dat Marijke half gelijk had: ergens in de eerste helft van de 20^e eeuw, is op Bruggelen een schatvondst gedaan van voorwerpen uit de bronstijd.

De toenmalige bronstijd-specialist van de Rijksuniversiteit Groningen, J. Butler, beschreef de bronzen voorwerpen in 2008: Een bijl, 4 armbanden of delen daarvan, en een deel van een mes. De vondsten dateren uit de bronstijd (2000 – 800 v. Chr.)(1)

Voor Nederlandse begrippen een echte schatvondst.

De vondsten worden bewaard in het provinciaal archeologisch depot *Museum Valkhof*.

Vanuit de AWA (Archeologische Werkgroep Apeldoorn) hebben we intussen alle Archis meldingen voor het onderzoeksgebied geïnterviewd. Het betreft grotendeels ijzerkuilen (er liggen honderden ijzerkuilen in het gebied), grafheuvels (een tiental) en losse vondsten zoals 3 of 4 stenen bijlen op het Leesten.

Wie nog informatie tegenkomt over archeologische vondsten in ons onderzoeksgebied, uit kranten, boeken of tijdschriften: altijd welkom.

Chris Nieuwenhuize (c.nieuwenhuize@zonnet.nl)

(1) J.J. Butler en Hannie Steegstra, 2008: Bronze age metal and amber in the Netherlands IV. Hoard and riches graves in the Late bronze age, Part A. Opgenomen in *Paleohistoria* 49/50 2007/2008. Blz 197-300.

Over bosbranden en dienstbodes

Via de site <http://www.delpher.nl/> biedt de *Koninklijke Bibliotheek* de mogelijkheid om gedigitaliseerde oude kranten te doorzoeken. Al van verschillende kanten zijn krantenartikelen aangedragen uit deze database. De teller staat op zeker 50 a 60 krantenartikelen.

Zie de dropbox:

<https://www.dropbox.com/home/Puzzel%20van%20het%20overborgen%20overleden/Archief%20onderzoek/Krantenknipsels>

Opvallend is dat veel van de meldingen gaan over bosbranden. Blijkbaar was vanaf het moment dat de heidevelden bebost werden, brand een groot probleem. Bij het blussen werd vaak een beroep gedaan op ondersteuning door het leger. Zo hielpen in 1917 700 militairen bij het blussen van een bosbrand in het bos van Dr. Ooster. Ze waren per fiets uit Harskamp gekomen. Soms liep het slecht af: In 1959 stuurde de vliegbasis Deelen een schuimbluskanon om een brand op Het Leesten te blussen. Het kanon liep vast en verbrandde zelf.

Soms loop je ook tegen andere meldingen aan: Zo zocht mevr. Ooster in 1913 een dienstbode, terwijl in de jaren 50 de boswachter die toen Engelderholt 20 bewoonde "pension" aanbood.

Wie zelf nog krantenartikelen vindt: Voeg ze vooral toe aan de dropbox. De hoop is vooral dat binnenkort ook de Wegener kranten uit de regio beschikbaar komen.

Chris Nieuwenhuize (c.nieuwenhuize@zonnet.nl)

Stadsrekeningen

Toen ik toevallig laatst in Zutphen was en nog wat tijd te doden had, vond ik in de (gestencilde) stadsrekeningen (uitgegeven door Wartena) enkele posten over Zutphense schepenen die naar het Engelderholt gingen.

Dat begint in 1402/03, toen ze naar *Enghelreholt* gingen "als onze heren van Ghelre daer toe hemel (=heymaal) sat". De hertog hield toen dus gerichtsdag.

In de rekening van 1404/05 twee van die posten, maar nu met data: 16 maart (*Sonnendach op Judica*) en 24 augustus (*Op Sunte Bartholomeusdagh*). Ook in 1405/06 nog zo'n post, op *sonnendach op Sunte Ceciliendagh*, dat is 22 november.

Waarom die schepenen daarnaartoe gingen blijkt niet, maar een jaar later (rekening 1406/07) doen ze dat op *sondag na Servatii* (16 mei) "om bede willen 's heren van Bronchorst en des heren van Voerst". Ik heb niet verder nagekeken om welk geschil dat ging, noch waarom die heren de Zutphense schepenen daarbij zouden willen hebben.

Opmerkelijk om twee redenen: Ten eerste had Zutphen eigenlijk niets te maken met het Engelderholt, omdat dit een Veluwe aangelegenheid was. Ten tweede hield men kennelijk steevast op zondag gerichtsdagen, ook in het vroege voorjaar (maart) en late najaar (eind november).

Twee feiten die in elk geval aanvullende informatie geven op wat we al wisten.

Frank Keverling Buisman (frank@keverlingbuisman.nl)

De Herenhul was inderdaad *ook* een inhuldigingsplek

Enkele jaren geleden verzocht *GL/GK*, via Ciska van der Genugten, Frank Keverling Buisman (oud-directeur *Gelders Archief*) en ondergetekende (historicus) of we een bijdrage wilden leveren aan het (archiefonderzoek naar De Herenhul in het Engelandersholt. Natuurlijk wisten we dat in De Herenhul rechtszittingen hebben plaatsgevonden en dat de veronderstelling leefde dat de hertog van Gelre (Gelderland) voor het landsdeel Veluwe er ingehuldigd werd, echter bewijs was er niet voor. Een van de opgaven was dan ook bewijs boven tafel te brengen die deze these bevestigt. En dat lukte.

In de stadsrekeningen van Deventer (1402) wordt gemeld dat twee schepenen van die stad naar Engelandersholt reisden “naar de nieuwe hertog om hem welkom te heten en met hem te spreken dat hij Deventer gunstig zal wezen”. Deze nieuwe hertog was Reinald IV, die in 1402 als landsheer werd ingehuldigd. Een tweede bewijs vond ik in de rekening van de richter van Veluwe. Deze gaf in 1423 het bevel aan de leden van de ridderschap op de Veluwe om naar Beekbergen te komen om de nieuwe hertog, Arnold van Egmond, te huldigen.

Dankzij deze inschrijvingen is het zeker dat het Engelandersholt de plek was waar men de Gelderse hertog inhuldigde. Dit gebeurde vrijwel zeker in De Herenhul, die zich daarmee definitief onder de inhuldigingsplekken in Nederland - zoals de Spoolderberg bij Zwolle waar de bisschop van Utrecht werd ingehuldigd als heer van Overijssel - schaaft.

De belangrijkste functie van De Herenhul was echter de vestigingsplek voor een zogenaamde klaarbank, een gericht waar civiele zaken in hoger beroep (appel) tot “klaring” werden gebracht. Van dit appelgericht zijn vier 15^e-eeuwse gerichtboeken bewaard. Deze zijn door mij doorgenomen, terwijl ook de protocollen van de “gewone” civiele rechtspraak van de Veluwe tot 1674 – het jaar waarin de klaarbank werd opgeheven - zijn doorgewerkt om meer zekerheid te krijgen over de laatste periode van de klaarbank als appelgericht voor de Veluwe.

Na circa 1600 werden de appelzaken niet meer daadwerkelijk in het Engelandersholt gehouden, maar op enkele andere plekken, zo wees mijn onderzoek uit. De vraag waarom men in de middeleeuwen voor het Engelandersholt koos als plek voor rechtszittingen is een geheel andere vraag. Wel is te melden dat het zeker niet ongewoon was om op open plekken bijeen te komen om recht te spreken of een vorst in te huldigen. Zo kwamen de boeren van Wenum, ten noorden van Apeldoorn, op hun jaarlijkse markedag bijeen onder “de linde”; een plek nabij de huidige windmolen aldaar.

Evert de Jonge (evert55jonge@hetnet.nl)

Waar ik heb gezocht en gevonden

Ik heb de archieven van Staatsbosbeheer in Ugchelen en Deventer kunnen bekijken.

Helaas geen nieuwe voor ons relevante gegevens gevonden.

In Ugchelen kreeg ik wel een rapport mee van studenten over cultuurhistorische aspecten van de boswachterij Ugchelen. Echter, Martijn had dat rapport al eerder van de gemeente gekregen en in de dropbox geplaatst.

In Deventer vond ik een rapport over de archeologie van het gebied. En dat bleek al bij Chris bekend te zijn. Wel vond ik verspreid in het archief daar gegevens over het Staatswildreservaat. De boswachterij Ugchelen e.o. was jarenlang als zodanig aangewezen, met name ter verbetering van de edelhertenstand op de Veluwe.

In het centrale archief van Staatsbosbeheer in Driebergen is volgens de beheerder (die ik al lang ken en vertrouw) niets voor ons te vinden.

Dick Veenhuizen (dickve@hotmail.nl)

Sprengen en beken

Ik heb het onderwerp "sprengen en beken" uitgekozen voor het Engelandersholt.

Mijn zoekgebied is dus beperkt tot de Koppelsprengen, de Steenbeek en een aantal watermolens.

Vorige week heb ik een bezoek gebracht aan Wim Kers. Hij weet alles van de sprengen in en rondom Ugchelen. Voorlopig ga ik verder met een paar veldbezoeken/inventarisaties en natuurlijk literatuurstudie!

Lodewijk Rondeboom (lrondebo@kpnmail.nl)

Miabank

Op zoek naar toponiemen en andere namen in het onderzoeksgebied, stuitte ik op de Miabank, die zich bij landgoed Spelderholt zou moeten bevinden. Mijn aanname is dat de familie Teixeira de Mattos deze bank naar de dochter des huizes, Maria, heeft genoemd. De routebeschrijvingen die ik heb gevonden, zijn nogal onduidelijk. Ik hoor het graag als iemand weet waar deze bank te vinden is.

Anne Wijngaard (wijngaard@van-lambalgen.nl)

Het Sint Thomasgilde en de klaarbank van de Engelderholt

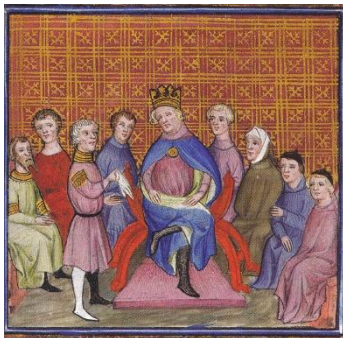

Het *Sint Thomasgilde* is een levende-geschiedenisgroep die het leven uitbeeldt van een schrijnwerkersgilde rond 1370, afkomstig uit *Nimweghen*. Ondergetekenden zijn de twee houtbewerkers van dit gilde, 'Meester Marinus' (Marijn van der Gaag) en 'Meester Abran' (Bram van de Pas).

In de loop der jaren hebben we een ruime expertise opgebouwd in het (na)maken van middeleeuws meubilair en de constructie daarvan, en de gereedschappen die daarbij gebruikt werden. Het laat-middeleeuwse meubilair bleef ook tijdens de 16^e eeuw grotendeels gelijk in constructie en vorm. Dit is dan ook de reden dat we betrokken zijn bij het project Engelderholt. Wij kijken – aan de hand van de schetsen van de klaarbank uit de 16^e eeuw en het meubilair uit die tijd – hoe de inrichting eruit kan hebben gezien en hoe deze constructief in elkaar kan hebben gezeten.

Interessant is dat Marijn afgelopen jaar een zetel voor een opperrechter of heer van een gebied voor zo'n gerechtplaats heeft gemaakt. Echter dit type vouwstoel, een *sella curulis* of *faldistorium*, werd tot het begin van 15e eeuw gebruikt (en dus niet van toepassing bij het Engelderholt).

Miniatuur 'The knight before the royal council' (1392-1393.)

Uit het manuscript 'Pelerinage de vie humaine' van Guillaume de Digulleville.

Bibliothèque Nationale de France, Paris, France, ms. fr. 823, fol. 152.

Marijns *sella curulis* in kasteel Hernen (2014). (Foto Marijn van der Gaag)

Zoals hieronder te zien is, gebruikte men later een vouwstoel met een rugleuning. Nog later volgde de dichte stoel met vaste rug en armleuningen, al dan niet met een vast baldakijn.

De Franse koning krijgt een boek aangeboden, terwijl de hertog van bourgondie (Jan zonder Vrees) toekijkt (rond 1409-1410).

Bibliothèque Nationale de France, Paris, Manuscript 23279, folio 1v.

Eiken stoel met vaste rug en armleuningen rond 1500. Foto: Marijn van der Gaag, Chateau Martainville, Normandie Frankrijk.

Marijn van der Gaag en Bram van de Pas

Geldersch Landschap en Kasteelen

Als terreinbeheerder wil je graag zo goed mogelijk alle bijzondere waarden in je terrein in stand houden, maar daarvoor moet je wel zicht hebben op wat die waarden precies zijn. Het allemaal zelf uitzoeken is ondoenlijk, hoe leuk het ook is om zelf onderzoek te doen. Geldersch Landschap en Kasteelen (GLK) heeft meer dan 150 terreinen en in totaal ca 12.000 ha, dus als je alles wilt onderzoeken ben je nog wel even bezig. Nog afgezien van het feit dat niemand op alle vlakken even deskundig kan zijn. Wij zijn daarom heel blij met deskundige vrijwilligers die ons meer kunnen vertellen over wat het behouden waard is in onze terreinen, zodat wij kunnen doen waar we goed in zijn: beheren.

Het Engelandersholt was eeuwenlang een van de belangrijkste plekken van Gelderland (of eigenlijk van de voorgangers van de provincie), maar we weten er eigenlijk veel te weinig van. Hier zetelde het Hoge Gericht van de Veluwe en als dat zitting had, verdubbelde de bevolking van de streek voor een paar dagen zo ongeveer. Behalve de landsheer was de hele ridderschap aanwezig en de burgemeesters van de steden. Allemaal natuurlijk met een entourage. Waarom ze helemaal naar deze afgelegen plek afreisden, is niet bekend. Vermoedelijk was het een voortzetting van een veel ouder gebruik. Tenslotte was deze streek in ca de 7^e -10^e eeuw het centrum van de ijzerindustrie.

In archieven is nog redelijk wat terug te vinden van dat Engelandersholt, zoals uitnodigingen voor de klaardagen, rekeningen, de klaarboeken zelf en zelfs een schets van de klaarbank. Over de periodes voor en na het Hoge Gericht is veel minder bekend en ook is onbekend welke sporen van die geschiedenis nog in het landschap aanwezig zijn.

Met dit vrijwilligersproject hoopt GLK meer inzicht te krijgen in die geschiedenis en wat daarvan nog over is. Dat helpt ons bij het beheer van ons deel van het Engelandersholt, maar levert hopelijk ook veel aanknopingspunten op om die belangrijke geschiedenis weer zichtbaar en beleefbaar te maken. Ooit was het Engelandersholt de belangrijkste plek op de Veluwe, in ieder geval voor een paar dagen per jaar. Nu weet bijna niemand meer wat het Engelandersholt is, zelfs de naam bestaat niet meer als actief toponiem. Hopelijk gaat dit project daar verandering in brengen.

Ciska van der Genugten (c.vandergenugten@glk.nl)